

Beretning om Restaurationsarbejderne

i Roskilde Domkirke 1861 og 62.

Af Steen Friis.

Da Arbejderne i Aaret 1859 begyndte her i Domkirken, hørte man ofte yttre, at man burde begynde med at afklæde Muurværket over hele Kirken indvendig, for at dets Brøstfældighed kunde fremtræde i sit hele Omfang. Dette vil ikke sige andet, end at man burde bygge Stilladser og lade Kalk og Puds aftage hele Kirken igjennem, forinden man skred til at afgjøre, hvorledes Istandsættelsen skulde finde Sted. Det skal villig indrømmes, at Istandsættelsen af det brøstfældige Muurværk var Hovedformaalet for de paabegyndte Arbejder her ved Domkirken, og at Overslagene over de medgaaede Omkostninger maatte kunne affattes mere grundigt, naar Muurværket gjennem hele Kirken først var afdækket. Men ved Siden af denne Opgave laae andre, der ikke vilde have fundet tilfredsstillende Løsning, hvis den antydede Fremgangsmaade var fulgt. Jeg skal her ikke dvæle ved oeconomiske Betragtninger, men blot anføre, at der til Stilladser gjennem hele Kirken vilde være medgaaet 5 Gange saa meget Tømmer, som der er medgaaet til det samme Arbejde ved at dele det. Heller ikke skal jeg argumentere fra den Omstændighed, at de opstillede Stilladser vilde have lagt Hindring i Veien for Afholdelsen af Guds-tjenesten i længere Tid. Jeg skal kun holde mig til saadanne tekniske Hensyn, der her have været bestemmende,

og som formeentlig ikke kunne afvises som uberettigede. Opmærksomheden er tidligere henledet paa, at Muurværket indvendig i Domkirken næsten overalt er dækket af en fin glittet Kalkpuds, og at denne i Tidernes Løb mangfoldige Gange er overhvidtet. Det er ligeledes bleven omtalt, at der saavel paa hin Grundpuds, som paa flere af Hvidtekalkhinderne er anbragt Farveudsmykninger, der hver især bærer sin Tids Charakter, og det er navnlig bleven fremhævet, at disse forskellige Udsmykninger nærmest hidrøre fra Restaurationerne efter de ødelæggende Ildebrande, der vides at have ramt Domkirken. Disse Farvedecorationer maae saaledes ikke alene have Betydning i konsthistorisk Henseende, men ogsaa fordi de tjene til at oplyse, hvilken Udstrækning Ødelæggelsen har havt ved de forskellige Ildebrande. For at deres Fremdragelse kan skee saa fuldstændig som muligt, maa Afdækningen foretages med stor Forsigtighed, eftersom de Kalkhinder, hvorpaa Farverne hæfte, ofte hænge saa løst ved Underlaget, at de falde af ved mindste uforsigtig Berøring. Den til Afdækningsarbeidet fornødne Færdighed vil neppe kunne erhverves uden ved længere Tids Øvelse, og der findes derfor ikke mange Arbeidere i Muurfaget, til hvem man kan betroe samme. Af det Fremdragne besørges Gjennemtegninger, førend det borttages for at komme til de indenfor liggende ældre Ornamente, og saaledes fremdeles, indtil man naaer det nøgne Muurværk. Jeg fatter ikke, hvorledes disse Arbejder skulde kunne foretages med fornøden Omhu og dertil fremmes tilbørlig, naar de samtidig skulde gennemføres i hele Kirkens Udstrækning, ja jeg anseer det for umuligt, og jeg maa derfor fremdeles være af den Mening, at vi ved at dele Arbeidet i flere Afsnit, afpassede efter de forhaandenværende Kræfter og Aarets bedste Arbeidstid, ere komne den rigtige Omgangsmaade i det forehavende Kirkearbejde nærmere, end hvis hele Kirken indvendig var taget under Behandling paa een Gang. Jeg maa derhos bemærke, at Muurværkets Tilstand blev under-

søgt paa mange Steder i Kirken, forinden man skred til Arbeidet, og at Overslagene have viist sig holdbare over al Forventning. Hvad angaaer Spørgmaalet om, hvorvidt en foreløbig Undersøgelse af de ældre Ornamenteringer muligen vilde have givet Decorationsmalingen en heel anden Retning end den, der er fulgt, da vil man nu, efterat hele Kirken indvendig er afsøgt, være berettiget til at besvare dette Spørgsmaal benægtende.

I Aaret 1861 fortsattes Arbejderne indvendig i Høiskibet fra Høichoret til Taarnene samt i begge Korsfløiene. Af oeconomicke Hensyn deelttes de i 3 Afsnit:

1) Chor og Korsfløie, der skulde være færdige til Midten af Juni, 2) den østre Halvdeel af Høiskibet, der antoges at kunne være færdig til 1ste October, og 3) den vestre Halvdeel af samme i den øvrige Deel af Aaret. Man opnaaede ved denne Deling, at Landemodet kunde afholdes her i Kirken, naar Stilladserne vare nedtagne i Korset i Slutningen af Juni, og at Confirmationen kunde afholdes i October, naar de anden Gang nedtoges. Omkostningerne ved Anbringelse af Stilladser i saadanne Dimensioner, som i Roskilde Domkirke, ere meget betydelige, især naar de, som her, skulle bygges af saa svære Materialier, at Hvælvingerne fra dem maatte kunne afstives. Det var derfor forbundet med en ikke ringe Besparelse, at Arbeidet kunde deles paa anførte Maade.

Roskilde Domkirke er som bekjendt flere Gange ramt af Ildsvaade, og skjøndt det i de Aarbøger, hvori vi finde Optegnelser herom, spart hedder: »miserrime combusta fuit ecclesia Roskildensis tota exterius et interius»¹⁾, snart: »iterum devastatur incendio cathedrale nostrum Roskildense»²⁾, saa maa dette dog ikke forstaaes saaledes, at hele Kirkebygningen derved i Bund og Grund gjentagende er bleven øde-

¹⁾ S. R. D. 1, 188.

²⁾ J. Paludan, De templo quod Roschildiæ est, Sched. II, 16.

lagt, thi Ilden har vel kunnet beskadige Mure og Piller hist og her, men den har ikke kunnet ødelægge dem¹⁾. Det er nærmest Tagværket, Ilden har ødelagt, og hvor dette styrtede sammen, nedsloges ofte Hvælvingerne. Disses forskellige Bygningsmaade og Decoration viser derfor mere end noget Andet heri Kirken, hvilken Udstrækning Ødelæggelsen har haft ved de forskellige Ildebrande, hvorpaa vi nedenfor skulle henlede Opmærksomheden.

Korsarmene træde som bekjendt ikke frem for Sideskibene i vor Kirkebygning, og man har deraf sluttet, at Kirken oprindelig ikke har været nogen Korskirke, men en Kirkebygning i Basilica-Stil. Denne Mening maa ansees for modbeviist ved hvad der nu er fremkommet i Muurværket ved søndre Fløigavl. De fremdragne Partier af Halvsøiler m. m. i Gavlmurens Flanker bevise, som vi formode, uomstødeligt, at Korsarmen oprindelig sprang længere frem, og at Gavlmuren følgerig er en mellem de forkortede Muurf flanker indskudt Muur. Begge Fløigavle maae af denne Grund være sildigere opførte. De staae som indskudte Mure, ved hvis Opførelse hine nu fremdragne Halvsøiler ere blevne dækkede.

Men det er ikke alene Fløigavlene, der vise sig som indskudte Muurpartier; det samme er ogsaa Tilfældet med den tilstødende Muur i søndre Sidegang. Sideskibet maa her have været aabent ud mod et Rum, af hvilket nu ikke findes Spor tilbage. Pillernes Ledføining kan nemlig for-

¹⁾ Vi see derfor ogsaa hele Muurpartier indvendig i Kirken staae ligesom urørte af Tidens Tand. Ikke udsatte for Veirligets Paavirkning og i mange Aarhundreder dækkede af Kalkpuds vil man ved Afdækningen af saadanne Muurpartier allerbedst lære at kjende Arbeidet og Materialet i det ældste Muurværk. Ydresiden af Kirkens Muurværk, hvor det viser sig, at den ene Reparation har afløst den anden, og hvor vi have seet, at Muurskallen er bleven fornyet over hele Partier, kan ikke i denne Henseende være nogen sikker Veileder.

følges hele Muren igjennem. Som Vidner herom har man ladet de til denne Ledfœining hørende Halvsøiler blive staaende utildækkede. Man formodede tidligere i dette Muurparti at see et af Kirkens ældste Vinduer, og at Vinduesbuen Forskjæring af en massiv Gjordbue viste hen til, at Hvælvingen maatte være senere indsat; kort sagt, man troede her at have sikre Kjendemærker paa, at Kirken oprindelig har havt fladt Bjælkeloft og først senere er bleven overhælveth, men denne Formodning maa ved hine Opdagelser være modbeviist. Alt viser hen til, at Hvælvingen med tilhørende Gjordbue er ældre end Muren, og altsaa ældre end Vinduet, hvis Siksakornament heller ikke er fortsat bag Gjordbuen, som afskjærer den. Den under Hvælvingsskappen anvendte Gjordbue viser imidlertid hen til, at Hvælvingen ikke hører blandt de oprindelige her i Domkirken, af hvilken Grund de ældste Ornamenter, som findes her, ogsaa savpedes paa Kalkpudsen. Siksakornamentet i Vinduesrammen røber dog, at den Aabning, som Sideskibet paa dette Sted oprindelig har havt ud mod et Sidekapel, tidlig maa være bleven lukket, thi dette Ornament henviser til en Tid, der neppe er yngre end det 13de Aarhundrede. Gjordbuen over Vinduet og sammes Maling synes at vise hen til samme Tid som Midterskibets Hvælvinger, altsaa til Aaret 1282.

Korsets 3 Hvælvinger ere opførte i en sildigere Tid, og vi feile vist ikke, naar vi henføre dem til Kirkens Restauration efter Branden 1443. Skiftegangen i Muurværket er nemlig her og i tvende Hvælvinger paa Omgangen forskjellig fra den, der er fulgt i alle de øvrige Hvælvinger. Den stemmer derimod ganske overens med den, der er anvendt i Vaabenhusenes Hvælvinger, hvor Munkeskiftet er gennemgaaende, men vi vide, at Biskop Oluf Mortensen¹⁾ har ladet Vaabenhusene opføre. Af de ældste Ornamen-

¹⁾ Biskop i Roskilde 1461—85.

teringer fandtes intet Spor i nogen af disse Hvælvinger, hvorimod den paa den inderste Kalkhinde forefundne Maling aabenbart viste hen til hvad vi forøvrigt have her i Kirken fra nævnte Biskops Tid. Da bemeldte Biskop tillige fuldendte Kirkens Restauration og Udsmykning efter anførte Brand, troe vi at have tilstrækkelig Grund til at henføre Gjenopførelsen af Korsets Hvælvinger til nævnte Tid.

Vi ville, efter hvad der er anført, altsaa nu kunne paa-vise, hvilke de 5 Hvælvinger vare, som det nedstyrtende Tagværk gjennebrød 1443¹⁾. Alle disse 5 Hvælvinger savnede ogsaa den karakteristiske Rose, der findes overalt i de ældre Hvælvinger.

Det er udenfor al Tvivl, at Dronning Margrethes og Hertug Christoffers Monumenter midt i Ydrechoret ved Nedstyrtningen af dette Partis Hvælving have lidt overordentlig meget, og at navnlig Beskadigelsen af Marmorfigurerne og Ødelæggelsen af sammes Indfatning m. m. paa Dronningens Monument skriver sig fra denne Tid. Maaskee vil man herimod indvende, at Kannikestolene i samme Chorpardi dog Intet have lidt; men jeg skal dertil bemærke, at deres Plads under Gjordbuerne, der ikke nedsloges, formentlig har frelst dem fra at dele Skjæbne med det øvrige Inventarium i samme Chorpardi.

I P. Resens haandskrevne danske Atlas bemærkes, at Dronning Margrethes Monument er repareret og fornyet efter Generalmajor Thuras Foranstaltning, og at Conrector Lykke da skal have sørget for, at den fornyede Indskrift blev ligelydende med den oprindelige, samt at den blev malet med samme Munkebogstaver som forhen. Thura selv har derimod ikke taget synderligt Hensyn til det Over-

¹⁾ J. Paludan, De templo quod Roschildiæ est. II. 16, omtaler denne Brand og Kirkens paafølgende Restauration saaledes: "Anno 1443 iterum devastatur incendio cathedrale nostrum, consilione an fortuito haud facile dixerim, quo tempore tecta plumbea destillavêre, quinque etiam corruere testudines.

leverede, men er gaaet sin egen skjæve Gang ved Reparationen. Det særlige Syn har i Aaret 1862 udtalt det som høist ønskeligt, at der maatte gjøres Skridt til dette Monuments Restauration, hvilket ikke vil blive undladt i den nærmeste Fremtid.

Man hører ikke sjældent Udtalelser om, at Alteret bør flyttes tilbage midt i Høichoret, hvor Høialteret stod i den catholske Tid, og det skal villig indrømmes, at Kirken derved vilde vinde meget i Udseende, og at navnlig dens hele Længdeudstrækning vilde blive mere iøinefaldende; men selv om man troede at kunne foretage denne Forandring uden at sænke Gulvene i begge Chorspartier til deres oprindelige Høide, vilde der dog stille sig store Hindringer i Veien for Udførelsen af en saadan Plan. Jeg skal her henlede Opmærksomheden paa Dronning Margrethes Monument, der vilde komme til at staae lige foran Alteret, hvorved Altertjenesten formeentlig vilde lide for meget. At bortflytte Monumentet herfra Choret vilde være en Krænkelse af den historiske Overlevering om dette Chors Udvidelse og Forskjønnelse, der, ifølge Indskriften over Billedtavlerne, skete til Ære for denne Dronning. Til taknemmelig Erintring om hende lod hendes Eftermand Kong Erik 1423 opreise nærværende Monument over hendes Grav. Det er derfor at formode, at Dronningens jordiske Levninger hvile i en Grav under Monumentet og ikke i selve Monumentet. Flytningen af samme maatte under saadanne Omstændigheder af skyldigt Pietetshensyn endog ansees for umulig.

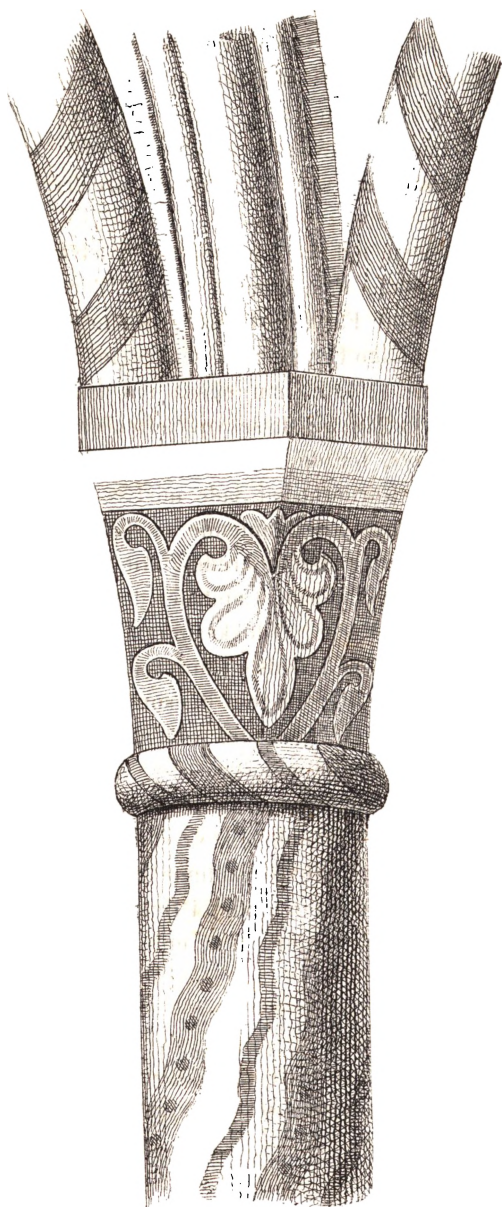
Under de tvende Hvælvinger paa Omgangen sporedes Ødelæggelsen i Gulvet, hvor Fliserne vare ligesom knuste. Muurværket i de 5 Hvælvinger fra Oluf Mortensens Tid havde holdt sig godt, undtagen i søndre Korsfløi, hvor Ribber og Gjordbue fandtes meget beskadigede og slet istandsaatte ved Hjælp af Jernskinner, der skulde sammenholde Muurstenene m. m. Biskop Oluf Mortensen havde ladet opsætte et heelt nyt Tagværk med tilhørende Central-

spir over Kirken ¹⁾. Fundamentet til dette Centralspir hviler fornemmelig paa Transseptens 4 Hovedpillær. Det underste Bjælkelag understøttes af dens 4 Gjordbuer. Det er ikke saameget det derved fremkomne Tryk, som det er den under Stormveir stedfindende Bevægelse i hele Spiret, der meddeler sig til Muurværket, og som har haft en fordærlig Indflydelse paa dette.

Biskop Oluf Mortensen lod de gjenopførte Hvælvinger smykke efter sin Tids Smag, men paa en Maade, der ikke harmonerede med den ældre Farvesmykning i Høichoret og Lavkirken, og da Biskop Lago Urne noget senere lod Domkirken malerisk udsmykke, fulgte han ogsaa sin Tid. Af de forefundne Levninger af begge disse yngre Decorationer toges nøiagtige Kalkeringer, før de borttoges, og det overdroges Kunstmaler Jacob Kornerup at lade udstyre Transseptens tvende Hvælvinger overensstemmende med de ældre Decorationer. De tre Rosetter componeredes, Ribberne beholdt Muursteensfarve og Halvsoilernes Capitæler decoreredes med Blade i muursteensrød Farve. Klokkesnoren, hvormed Tidspirets Klokke ringes, gik ned midt i Choret bag Alteret. Der dannedes derved en Linie, der for Øiet ligesom halverede Chorslutningen, hvilken Ulempe fjernedes ved at henlægge Snoren til søndre Gang.

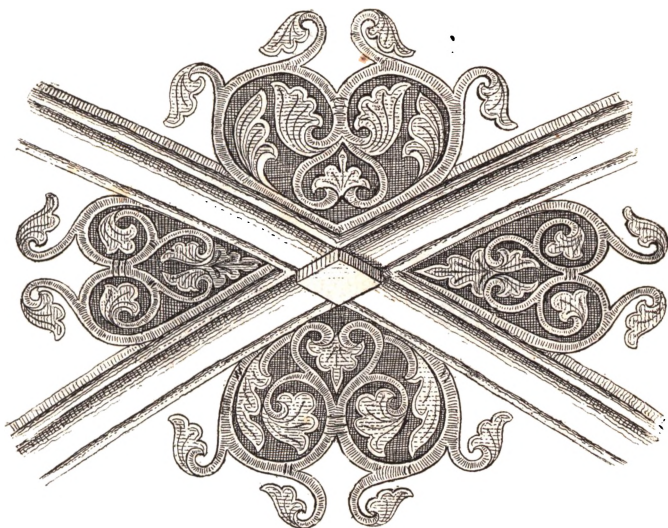
Den vestre Deel af Kannikechoret hørte oprindeligt til den egentlige Kirke, men indlemmedes i Choret 1420. I det hertil hørende Hvælvingsparti forekomme Bygningsled og en Farvedecoration, som hverken findes i Høichoret eller i Korset, skjøndt Skiftegangen i Muurværket er den samme,

¹⁾ Janus Paludan omtaler dette paa ovenanførte Sted saaledes: „Hanc ruinam (sc. ecclesiæ Roskild.) A. gl. m. Christiano 1 anno 1451 ex parte resarcitam, plenius reparavit Ao. 1464 Olavus Martini ep. R., qui templum tecto et turre exornatum eodem anno solenniter inauguravit.“ Den hidtil almindelige Mening om, at Centralspiret paa Roskilde Domkirke skulde være opført i Kong Erik af Pommerns Tid, er følgende urigtig.

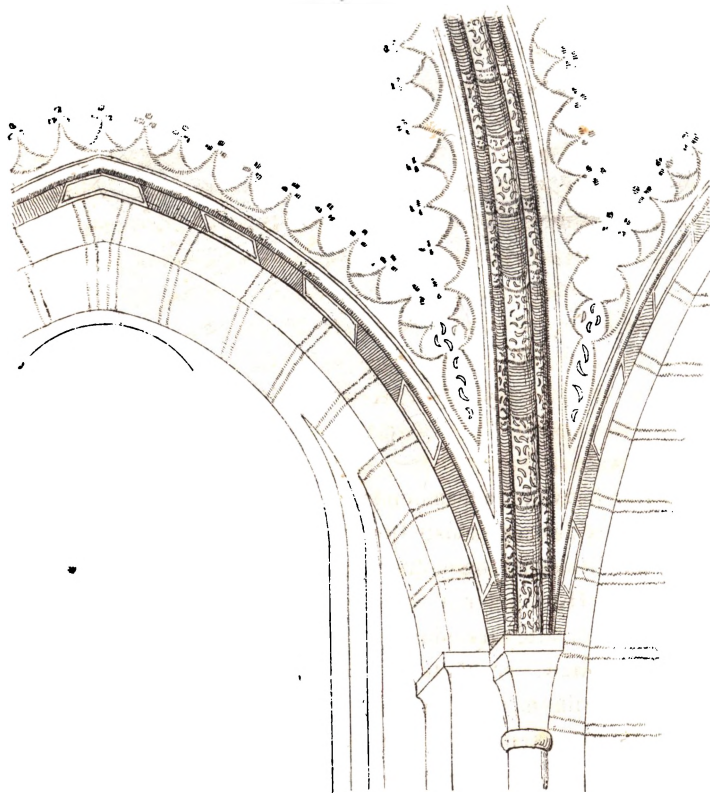
som paa første Sted. Dværgsøilen under Ribben, Vindues - Gjordbuen, den lille Lisen, der bærer Buen, ere Led, som ikke findes hist, ligesom den her paa den inderste Puds liggende Decoration af Rosetter, af røde Linier langs den hvidpudsede Ribbe, af Qvadre i alle Buer og af den høist karakteristiske Maling paa Lisener og Dværgsøiler heller ikke fandtes i Høichoret. Alle disse Kjendemerker paa en anden Tid gjentage sig gennemgaaende i og under alle Høiskibets Hvælvinger. Roserne variere her i forskellige Mønstre og kaste Slyngninger af Stængler og Blade frit ud i Kapperne,

medens de paa øvre Choromgang og i Høichoret begrændses af cirkelrunde Baand, som Afbildningerne i min Beretning for Aaret 1859, S. 116, udvise.

Her begynder altsaa den yngre bikubeformede Hvælvingbygning og den næstældste Decoration, der gjentager sig igjennem hele Høiskibet og det nordre Sidegalleri, samt i de tvende vestligste Hvælvinger i Sidegangene nedenunder. Her er ogsaa den lette treleddede Ribbe overalt traadt istedet for den tunge, sexkantede i de ældre Partier, hvis Hvælvinger dertil nærme sig Tøndeformen. Skjøndt det ikke kan bestemmes med historisk Vished, saa er der dog meget, der taler for, at disse Forandringer i Bygningsformer og Udsmykning hidrøre fra Kirkens Restauration efter Branden 1282, hvis Udstrækning man under denne Forudsætning vil kunne bestemme (jfr. Restaurationsarbejderne i Roskilde Domkirke for Aaret 1859). Hvælvingens Tilspidsning har foranlediget, at saavel Vinduesbuen som Rammen til det tilhørende Muurfeldt forskjæres af Sidegjordbuene. Af en noget yngre Decoration af Hvælvingerne fandtes Spor hele Midterskibet igjennem. Den hæftede paa en Puds,

der var yngre end hiin, men ældre end den, hvorpaa der var Maling fra Biskop Oluf Mortensens Tid. Af nogle Ornamenteer i de vestlige Kapeller at dømme, tør man antage, at denne Decoration tilhører Dronning Margrethes Tid eller Slutningen af det 14de Aarhundrede.

Fra Tiden før Chorets Udvidelse, altsaa før 1420, have vi endnu tilbage de tvende Graasteens-Capitæler under de nedløbende Lisener. De vare overtrukne med flere Lag Oliefarve, men viste, da disse Lag vare fjernede, en Farve-Decoration af Blade og Stængler, som, efter deres Omrids at dømme, gaaer langt tilbage i Tiden. De borttagne Søile-skafter gjengaves ved Hjælp af Cement.

Høikirkens Muurværk viser udvendig en Afbrydning paa det Sted, hvor Kannikechoret slutter mod Vest. Den samme Afbrydning kan man forfølge i Muurværket indvendig i Pillemurene ved Opgangen til Kannikechoret. Den regelmæssige Fortandning i Muurværket ophører her ligesaa Gulvet til Hvælvingen. Hvorvidt disse Tegn paa en stedfunden Udvidelse af Kirkebygningen tør sættes i Forbindelse med Saxos Beretning om Nedstyrtningen af det Parti, som Biskop Svend Norbagge havde ladet opføre, eller om de ligesaa angive Grændsen mellem den Deel af Bygningen, som Biskop Vilhelm havde ladet opføre, og hvad Biskop Svend lod tilføie, kan ikke afgjøres. Det er kun Gisninger, hvorved man prøver paa at forklare hine fremkomne Kjendetegn i Muurværket, men saadanne Gisninger tør vel ansees for tilladelige, saalænge der ikke er fremsat Noget, der bedre forklarer de fremdragne Tegn.

Det var ikke muligt at forene den ældste Farveudsmykning, der fandtes i Høichoret, til et sammenhængende Hele med den, der fandtes i Skibet; og dog bibeholde det Charakteristiske ved hver enkelt af disse ubeskaaret. Der maatte skee Indrømmelser fra en af Siderne, for at det Hele ikke skulde falde fra hinanden. Det var navnlig Qvaderinddelingen af alle Midterskibets Gjordbuer, der ikke vilde gaae sammen med Muursteensinddelingen af samme Partier i Høichoret, og da Qvadersteen i Loftet ikke passe godt til Muursteen i alle de Led, som bære det op, ansaae man det for rigtigt at lade Qvaderinddelingen bortfalde i alle Hoved- eller Tværgjordbuer i Midterskibet, og inddele Buestykket som i Høichoret efter Muursteensform. Gjordbuen slutter sig til Halvsøilen som en Green til Stammen. De maae som saadanne ikke fremvise ueensartede Bestanddele, hvilket jo vilde være Tilfældet, naar Halvsøilen viste Muursteen, og Gjordbuen viste Qvadre. Det var da ogsaa den eneste Forandring, man tillod sig at foretage i hele dette store Hvælvingspartis Decoration, der forøvrigt staaer i hele sin Originalitet. Vi træffe den samme

Decorationsmaling i alle Hvælvinger paa nordre Sidegalleri samt i de 4 vestre Hvælvinger i begge Sidegangene nedenunder, og vi slutte deraf, at alle disse Partier ere samtidig opførte, og henhøre, hvis vi ikke feile, til Kirkens Restauration efter Branden 1282. Ikkun een af Hoved- eller Tværgjordbuerne viste sig saa brøstfældig, at den maatte afstives, for at et Parti af den kunde nedtages og gjenopføres fra nyt. Det øvrige Muurværk i Hvælvingerne havde, paa enkelte Steder nær i Kapperne, staaet sig godt, særdeles naar betænkes, at det sandsynligviis er 600 Aar gammelt. Blandt Restaurationsarbejderne ved Høiskibets Mure skal jeg her kun anføre, at det tilmurede Vindue over Orgelet gjenaaabnedes og at alle Vinduesbrystningerne gjengaves deres originale Aftrapning. De her hyppigt forefundne Stykker af couleurt Glas vidne om, at dette Materiale har været anvendt i Høiskibets Vinduer. Den originale Decoration paa alle Halv-søilernes Kapitæler gjengaves saa tro som muligt. Den afvexlede i forskellige Bladformer og Farver hele Skibet igjennem. Nedenfor over de underste Sidebuer fremdroges forskellige Vaabenskjolde, hvoraf det ældste formeentlig tilhører Globernes adelige Slægt. Fire andre ere inde-sluttede i en Ramme og tilhøre Familierne Walkendorff, Friis, Lindenov og Lange. De vise hen til en Ligsteen nedenfor i Gulvet over Erik Walkendorff til Glorup, der var gift med Berette (Birgitte) Lindenov af Alverup, som døde 1568. Der har upaatvivlelig her ligesom i Sorø og Ringsted Klosterkirker hele Langhuset igjennem været malet Vaabenskjolde, der have tilhørt Personer af adelige Slægter, som ere jordede under Midterskibets Gulv, men disse ere sandsynlig forsvundne ved en uforsigtig Afbankning af de løse Hvidtningshinder ved foretagne Overhvidtninger. Ikkun Globernes Vaaben hæftede paa den inderste Puds. De trende Pulpiturer i de underste Sidebuer paa Nordsiden, der kun altfor længe have vansiret Kirken, bleve endelig nedtagne. Det ældste af disse opsattes 1705. Det var oprindeligt i Aaret 1701 opført i St. Laurentii Kapel, men da man vanskelig herfra

kunde høre og see Præsten paa Prædikestolen, erholdt Vedkommende Tilladelse til at flytte Pulpituret ud til det Sted, hvor det siden forblev til 1861. Den saakaldte Kongestol er skjænket Kirken af Kong Christian den 4de. Den Tilstand, hvori dette prægtige Konststykke forefandtes, krævede en gennemgaaende Restauration. Billedhuggerarbeidet, der var rigt forsynet med Guld og Farver paa Kridtgrund, hører blandt de fortrinligste i sin Art, men det var i en meget mangelfuld Tilstand, hvortil kom, at Farver og Guld ved Fugtighedens Indvirkning paa Krideringen i store Partier havde løsnet sig, og at Sølvets ved Anløbning var blevet sort. Efterat nøiagtig Afbildning var taget af hele Stolen, rensedes Alt lige til Egetræet, som dernæst fuldstændiggjordes af Hr. Billedskjærer Wille. Istedetfor Krideringen anlagdes en hvid Grund af Oliefarve, paa hvilken ægte Forgyldning, Forsølving og Farver anbragtes. Det Hele overdroges med en klar Fernis. Oliefarvegrund vil, ganske anderledes end den porøse Kridtgrund, fastholde Guld og Farver, og Omridsene i Snitværket træde skarpere frem end under Kridering, og endelig vil den paalagte Fernis beskytte Decorationen for Luftfugtighedens skadelige Indvirkning; navnlig vil Forsølvingen, der slet ikke taaler at staae uden Fernis, nu kunne holde sig. Kongestolen vil ved denne Restauration være bevaret for Aarhundreder. Det maa derhos udtales, at den Omhu og Dygtighed, hvormed dette Restaurationsarbejde er udført af Malerne Sørensen og Lander, fortjener al Paaskjønnelse.

Rækværket paa Omgangen blev overalt rensed for den graa Stenfarve og trukket tilbage til Lysningen af Bueaabningerne. De underste Partier af alle Pillerne vare stærkt forhuggede ved Anbringelse dels af Alternischer og Epitaphier, dels af Pulpiturer, og selve Pillernes Graasteensokler vare paa mange Steder udtagne. Der forefandtes hist og her gamle Alterbilleder, anlagte paa den inderste Puds, men af disse vare kun tvende saa fuldstændige, at

de kunde bevares. Det ene forestiller den hellige Jomfru med Christusbarnet, og det andet, som her er afbildet,

forestiller Christus i siddende Stilling med den høire Haand oprakt til Velsignelse og med Bogen i venstre Haand. De henhøre til samme fjerne Tid, som den hellige Laurentius i nordre Sidegang (see min Beretning om Arbejderne i Domkirken 1859, S. 119). Ikkun fire Ligstene kom frem i Gulvet ved Stolestadernes Borttagelse. Deres Indskrifter,* forsaavidt de kunne læses, lyde saaledes:

1.

Condit Olaus in hoc Offonius ossa sepulchro mente deo junctus coelica regna colit, is pius imprimis fuit atqve benignus egenis, unde boni meruit nomen habere viri, amplius hafnensis vigintiquatuor annis et roschildensis ludimagister erat. Hinc ter fere annos cantoris munere functus huic templo multum profuit atqve scholæ, qui obiit XIII die Octobris anno Christi MDLXXV, Ætatis 81. Denne Indskrift haves mærkeligt nok i E. Pontoppidans marmora dan.

2.

Hic jacet canonicus Roskildensis, cujus anima in pace Christi requiescat amen.

3.

Hir er Dirik Fris borgemester met sin hustru Anne Nielssedotter begraffuen hvas siel Gud nahde 1536.

Ursula Direks dotther.

4.

Pethronius Nicolaus hic sepultus — — — — —
— — — — —

Ved at udfylde et Gravsted under Kirkens Gulv, der stod i Begreb med at styrte sammen, erholdt man Leilighed til nærmere at undersøge det Fundament, hvorpaa Midterskibets svære Muurpiller hvile. Det bestaaer af Kampesteen i en Dybde af $2\frac{1}{2}$ Alen, sammenhobede ovenpaa hverandre uden noget Forbindingsmiddel. De begrændses af en terrasseformig opmuret Karm af Kalkstensqvadre, der

ligesom Graastenene hvile paa det faste Leerunderlag i fornævnte Dybde. Kampestenene vare alle utilhugne, og i Almindelighed ikke større, end at hver enkelt kunde bæres af to, ja mangan endog af een Mand. Det er altsaa et Grundlag, der aldeles ligner det, hvorpaa hele Lavkirkens Mure hvile.

Arbejderne i anførte Aar sluttede med Restaurationen af begge de underste Sidegange. De bestode for en stor Deel i Formuring af det udhugne Muurværk og Indsættelse af nye tilhugne Sokkelsteen under Pillerne, hvor Forhugning af disse havde fundet Sted ved Anbringelse af Alter-nischer og Trappeopgange til Pulpiturerne, fremdeles i Fremdragelse og Opfriskning af de herværende Hvælvingers ældgamle Farveudsmykning og Asfudsning af Muurværket. De fire vestlige Hvælvinger viste den samme Farvedecoration som i Midterskibets Hvælvinger. De øvrige havde den ældste Decoration med cirkelrunde Roser i Hvælvingskrydset og Siksakornamentet paa Ribberne. Over flere af de paa nordre Side aabnede Buer ud mod de tilbyggede Kapeller fandtes de ornamenterede Buestik til Sideskibenes oprindelige Vinduer, der forsvandt tilligemed den Muur, hvori de vare indlagte, da Kapellerne tilbyggedes. Den røde Muursteen vexlede i alle disse Stik med hvidtafpuddede dito. Man ansaae det imidlertid ikke for passende at drage disse ubetydelige Levninger frem igjen over Buerne, skjøndt Opdagelsen ikke var uden Interesse.

Trende udfyldte Vinduesfordybninger fremdroges, men ikkun den ene ud mod søndre Vaabenhuus kunde gjengives i hele det oprindelige Omrids og med Blyvinduer i Lysningen.

Nogle af de her anførte Arbejder bleve ufuldendte, og navnlig var dette Tilfældet med Kongestolens Istandsættelse.

Det havde været min Agt her at standse og muligen ogsaa for 1862 at give en særegen Beretning, men da der, som meddelt, ikke vil udkomme noget Hefte af Ny kirkehistoriske Samlinger i Aaret 1863, og nærværende Hefte

først vil udkomme i Slutningen af indeværende Aar henimod den Tid, da Arbejderne i Domkirken pleie at afsluttes, vil jeg her i al Korthed tilføie nogle Bemærkninger om Restaurationsarbejderne i indeværende Aar. Til Udførelse i Aaret 1862 vare følgende Arbejder bestemte:

1. Fortsættelse af de paabegyndte, men i 1861 ufuldendte Malerarbejder.
2. Restauration af begge Sidegallerierne.
3. Udbedring af Høiskibets Muurværk udvendig.
4. Sokkelens Omsætning under nordre Korsfløis Gavlmuur.
5. Gulvets Omlægning m. m. i alle tre Skibe.
6. Anbringelse af et nyt Stoleværk.

Ved Arbejderne 2 og 3 fremkom mangfoldige Spor af Ildens Ødelæggelser. Betydelige Partier baade af Hvælvinger og Piller paa Gallerierne maatte nedtages og opføres fra nyt. Udvendig fandtes Muurværkets yderste Skal nærmest nordre Taarn aldeles ødelagt. Det var som om Muurstenene vare sprungne i Muren ved en stærk Ophedning. Efter de i nordre Galleri bevarede Hvælvsdecorationer at dømme (paa søndre Galleri fandtes ingen Decoration), hidrøre Sporene af Ødelæggelsen fra Branden 1282. Denne Ild har omfattet den største Deel af Domkirken. Der fortælles i Aarbøgerne, at hele Kirken brændte indvendig og udvendig, og der tilføies hos Petrus Olai ¹⁾, at Klokkehuset ved samme Leilighed, brændte, samt at dette stod, hvor siden Jomfru Marias Kapel blev opført. Af Klokkehuset selv er Intet tilbage, men det Parti af Sideskibets Muur, til hvilket det var opført, bærer tydelige Spor af, at Ydresiden oprindelig har været dækket af en anden Bygning. Det er navnlig det eneste Muurfag paa hele Galleriet, der hverken har eller nogensinde har havt de tre Vinduer, der ellers gaaer

¹⁾ S. R. D. 1, 188. — I det Afladsbrev, der 1283 af Pave Martin udstedtes til Fordeel for dem, der vilde yde Bidrag til Kirkens Gjenopførelse, hedder det, at den afbrændte aldeles: „penitus cum rebus et ornamentis quam plurimis.

igjennem hvert Muurfag hele Kirken rundt. Det maa alt-saa være en, samtidig med Domkirken opført Bygning, der har foranlediget denne Afvigelse fra det fulgte Princip. Et senere tilføiet Kapel eller Vaabenhuus vilde nemlig kun have bevirket Tilmuringen af oprindelige Vinduer, saaledes som dette ellers er skeet overalt paa Sidegallerierne. Muren havde kun en eneste Aabning, som det kunde være et Lydhul. Efterat Klokkehuset, der maaskee har været en Træbygning, 1282 var nedbrændt, lod Biskop Oluf 1307 paa samme Sted opføre Vor Frue Kapel. De vestre Taarnbygninger antages at være opførte for at erstatte det afbrændte Klokkehuus. Taarnhvælvingerne i Enden af Gallerierne kunne dog ikke være samtidige med Restaurationen efter Branden 1282. Saavel deres Bygningsmaade som Decorationen i den nordre Taarnhvælvning viser snarere hen til Slutningen end til Begyndelsen af det 14de Aarhundrede.

Arbejderne 5 og 6 ere endnu ikke paabegyndte.

Omkostningerne for samtlige Arbejder og Materialier androg for Aaret 1861 11,464 Rd. 24 Sk.

For Aaret 1862 kunne de endnu ikke opgives med Nøiagtighed.

Roskilde, i October 1862.